

ПРОБЛЕМА ЛЬВОВА В ПРОЦЕСІ ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПРИМИРЕННЯ

На основі широкого кола джерел автор аналізує спірні питання статусу Львова після рішень Ялтинської та Потсдамської конференцій і підходи до вирішення цього питання з боку зацікавлених держав.

Ключові слова: статус Львова, Ялтинська конференція, Потсдамська конференція, польсько-українська дискусія

Питання належності Львова становило одну з найважчих проблем польсько-українських відносин у період біполярності і розглядалося у контексті розв'язання проблеми кордону, примирення народів регіону, боротьби з тоталітаризмом і радянським експансіонізмом. Хвилеподібна динаміка взаємовідносин західної і православної цивілізацій вплинула на формування Львова у важливий культурно-історичний і національний центр двох сусідніх народів – польського і українського. Згідно з рішеннями Ялтинської і Потсдамської конференцій Львів, де з пізнього середньовіччя переважало польське і польськомовне населення, перейшов до складу СРСР і номінально – до складу УРСР. Підписання радянсько-польських домовленостей передбачало репатріацію і обмін населенням, у результаті чого Львів деполонізувався і українізувався. Подібні процеси зміни національного характеру міст притаманні регіону Центрально-Східної Європи. Згідно з різними даними тут нараховувалося близько 30 територіальних конфліктів, причому польсько-український був наймасштабнішим, зачіпаючи інтереси двох найбільших народів регіону.

В науковій літературі висвітлення питань польсько-українських відносин періоду біполярності почалося відносно недавно. Опубліковано збірники документів [43], переписку політичних діячів [23; 24; 25], загальні праці з питань польсько-українських відносин [9], проблеми кордонів [18; 45; 61], розкрито політичну діяльність польської еміграції, зокрема Є.Гедройця, Ю.Мерошевського і колективу «Kultury» [19; 28]. Метою цієї публікації є висвітлення проблеми Львова у польсько-українських відносинах після Другої світової війни та досягнення двостороннього порозуміння на фоні еволюції міжнародної ситуації у Центрально-Східній Європі.

Рішення Ялтинської і Потсдамської конференцій, пересунувши кордони Польщі на захід і не затвердивши остаточно польсько-німецького кордону, створили проблему також для українсько-польського кордону. Західні союзники розглядали невирішеність кордону Одра-Ниса як засіб тиску на польський комуністичний уряд. Переконаність у тимчасовості територіальних змін підкріплювалася очікуванням нової світової війни між СРСР і США. Відповідно польський еміграційний уряд та більшість польського політикуму, відчуваючи загрозу західному кордону, піднімали проблему східного і, зокрема, Львова. Захід не схильний був до перегляду

статусу Львова, зокрема у відповіді на запит проф. Саворі 21 лютого 1945 р. у Палаті Громад Британського Парламенту Е.Іден охарактеризував Львів як «переважно польський острів у переважно непольському оточенні» [44, р.766-767]. Пізніше це питання було також маневром у політиці радянського керівництва. Деяке ослаблення міжнародних позицій СРСР на початку 1960-х років штовхнуло радянське керівництво на пошуки підтримки у Східній і Західній Німеччині. В кулуарах було висунуто проекти ревізії польських кордонів. У 1963 р. М.С.Хрущов здійснював тиск на польське керівництво з метою передачі Щеціна НДР за певну компенсацію з боку СРСР. На думку дослідника проблеми М.С.Волянського, йшлося про Львів або Крулевець (Кенігсберг, Калінінград). Проект було відкинено внаслідок негативної позиції В.Гомулки. У березні 1964 р. французька преса, - «Le Soir» і «Combat», а також «Polak» (ФРН) надрукували інформацію про розроблені у Москві проекти коректив польських кордонів. В обмін на Бориславський басейн Польща мала б віддати НДР Щецін. Важко без доступу до відповідних архівів оцінити рівень вірогідності цих повідомлень. Не слід відкидати також варіант зондування з боку радянського керівництва чи тактику заохочування і покарання васалів та відповідного їх стравлювання. Однак загалом вони свідчать про атмосферу невизначеності і напруженості у зв'язку з можливими змінами кордонів [1н] vol.1, p.155; 62, s.60-61].

Загалом можна виділити кілька концепцій розв'язання проблеми Львова, які обговорювалися у період біполярності: ревізійонізм (повернення до Польщі, польський анклав, вільне місто), федералізм (створення спільної польсько-української чи центрально-східноєвропейської федерації), пролонгація (кваліфікування проблеми відкритою і передача на вирішення незалежних Польщі і України) та status quo.

Концепцію ревізії умов Ялтинської конференції відстоював польський еміграційний уряд в Лондоні та націоналістичні і комбатантські організації, великий відсоток членів яких походив з колишніх Східних земель. Їхня позиція полягала в тому, що до польської держави повинні входити Повернуті землі та «Тимчасово втрачені землі» [8, с.5-7; 36, s.1]. Один з прихильників ревізії кордонів Маріян Калуський намагався довести, що польськість Львова є домінуючою, та що для українців це місто має тільки регіональне значення [1в], vol.2; 26]. Об'єднання польських комбатантів у Чикаго від 17 травня 1953 р. виступало за цілість польської держави з кордоном ризького договору на сході і лінією Одра – Ниса Лужицька на заході.

Проблема Львова у міжурядових польсько-українських відносинах 1970-х років ускладнювалася позицією президента С.Островського, уродженця Львова і останнього президента міста Львова. Навіть у своєму заповіті він стверджував, що «сила незалежної України не залежить від володіння такою дорогою нам віками спільною землею на захід від Збруча» і не втрачав надії, що Львів був і буде польським [57, s.8; 19, s. 406, 410].

Пізніше, радикальним противником декларування принципу непорушності кордонів виступило близьке середовище, яке видавало журнал «Zamek». Редакція згаданого часопису ставила питання про повернення

поляків до Львова, на Волинь і в Тернопільське воєводство [3; 50, s.52]. У статтях Казімежа Маштовтта федералістський варіант розглядався як можливість повернення Вільна і Львова. На поміщенні карті Співдружності Міжмор'я АВС Львів було позначено як польський анклав на території України [3; 34, s.28-35]. К.Маштовтт виділяв три варіанти зміни польсько-українського кордону, проілюстровані картами. Максимальний (карта 4) – передбачав повернення всієї Східної Галичини та евакуацію місцевого населення вглиб України. Автор обґрунтовував це геополітичними мотивами і вважав, що «теперішня державна територія Української Республіки у південно-західній частині набирає форму, якби силою розпихаючи Польщу, Румунію і Угорщину. При цьому зв'язаність цього розглядуваного фрагменту (Галицька земля + Закарпаття) з основною територією (...) є ослаблена». Поміркований варіант (карта 5) – планувався як пересунення кордону вздовж Бугу на 20 км на схід від Львова, залишаючи Дрогобич і Стрий на польському боці. Мінімальне локальне коригування (карта 5) стосувалося передачі Польщі чотирьох містечок, географічно та історично більше пов'язаних, на думку автора, не зі Львовом, а з Перемишлем: Краківця, Мостиськи, Добромиля і Хирова. Одночасно у своїх роздумах автор приходив до висновку про значні труднощі для реалізації цих планів. «На тему повернення Львова можна говорити тільки у виняткових умовах, які ймовірно ніколи не настануть». Такими можливостями автор розглядав польсько-українську домовленість, втягнення України у конфлікт з Росією за Кубань або антиукраїнське польсько-російське зближення, при якому росіяни «охоче б заплатили полякам Львовом за ніж в українську спину. Тільки цей варіант можна оцінити афоризмом: Львів наш, а Варшава російська» [3; 35, s. 35-40].

Проекти вирішення проблеми кордонів шляхом федералізації та лібералізації регіону розроблялися на еміграції ще з 1940-х років. П.П.Йоллес у вирішенні проблем польсько-українського кордону виступав прихильником розв'язання у рамках нового федераційного руху, який зростає у Європі [1а), vol.1, p.98; 64]. Пояснюючи суть варіанту федералізації, В.Крупінський, делегат лондонського уряду на Вікторію (Австралія), писав: «Кордони тоді матимуть радше адміністративне значення, а не державно-політичне. Львів, з огляду на своє географічне розташування та на сентименти, яким його обдаровують два народи, чудово надається на роль столиці майбутньої Об'єднаної Центрально-Східної Європи»[30].

Відкладення проблеми кордонів на остаточно вирішення у період після отримання незалежності було платформою, на якій погоджувалися еміграційні уряди УНР і Польщі. Відповідно до стану двосторонніх відносин міжурядова польсько-українська декларація, підписана 28 листопада 1979 р. у Лондоні, була витримана у досить туманних тонах і оминала проблему кордону і Львова [56; s.269].

Вирішальне значення мало формування серед польського суспільства концепції необхідності відмови від Львова. Безпосереднім поштовхом для дискусії навколо переоцінки проблеми Львова послужили резолюції з'їзду

Американської Полонії в Етлентік Сіті від 1 червня 1952 р. з вимогою визнання кордонів Польщі з лінією Одра-Ниса на заході і лінією Ризького договору зі Львовом і Вільно на сході. Коментуючи польські максималістські вимоги кс. Ю.З.Маєвський з Преторії назвав їх «мріями відрізаної голови». Українські права на Львів автор вважав аналогічними з правами поляків на Вроцлав, Щецін і Гданськ. Звертаючи увагу на деполонізацію Львова і відсутність там поляків, кс. Ю.З.Маєвський вважав, що навіть після третьої світової війни і можливої поразки Радянської Росії польські апетити на Львів і Вільно вже згаснуть. З метою спільної боротьби проти тоталітаризму і радянського поневолення автор пропонував відмову від Львова і Вільна та звернення уваги на зміцнення польськості Вроцлава, Гданська і Щеціна. «Хай литовці (...) тішаться своїм Вільном, а у Львові хай повіває синьожовтий прапор» [33, s. 157-158].

Під час нашої розмови у Мазон-Ляфіт довголітній співробітник Літературного Інституту у Парижі та керівник архіву Яцек Кравчик порівнював дискусії ведені «Культурою» із клубком, який поступово розкручується, зокрема це стосувалося листа Ю.Маєвського, який викликав багато відгуків. Спектр відгуків на лист Ю.Маєвського був дуже широкий: від позитивних оцінок – до обвинувачень у зневазі почуттів більшості поляків та у державній зраді («Союз Північно-Східних Земель Речіпосполитої»). На своєму з'їзді 29 березня 1953 р. СПСЗРП ухвалив резолюцію з критикою позиції «Kultury» у справі Східних земель [1a], vol.1; vol.2; 11, c.4; 67].

У листі К.Піщєка з Бразилії висловлювалася підтримка позиції Ю.Маєвського. Порівнявши густину населення Німеччини і Польщі у її максимальних кордонах, автор отримав співвідношення 4:1, тобто констатував загрозу етнічного, господарського і організаційного тиску, з яким стикнеться Польща на своїх новоотриманих Західних землях. Перебуваючи сама перед загрозою нового «Drang nach Osten», Польща не могла дозволити собі боротьбу за повернення Східних земель. «Дивлячись на справу розумно, простору Одра – Збруч не вдержимо. Не маємо на це ні умов, ні сили. І тут не допоможуть ніякі федерації. Навпаки, коли жадаємо кордонів Одра – Найса Лужицька – Збруч це знеохоче до нас всіх і ізолює нас, робить з нас політичних маніяків, хворих на манію великості і перешкоджає нам творити середньо східно європейську федерацію. Мусимо вибирати. Або Львів і Вільно, або Вроцлав і Щецін» [1a], vol.1, p.70; 11, c.4; 13; 31].

Українська критика звернула увагу на виступ Ю.Маєвського, який був дисонансним по відношенню до загального тону польської преси [1a], vol.1, p.70; 13; 31].

Велика кількість відгуків на публікацію Ю.Маєвського змусила колектив «Kultury» висловити свою позицію у дуже важливій справі польсько-українського кордону. У листі Є.Гедройця до Ю.Мерошевського від 8 грудня 1952 р. редактор «Kultury», повідомляючи про велику кількість відгуків, інспірував свого адресата написати заяву від імені Редакції. У листі викладалися основні ідеї заяви [25, s.242-243]. Така заява п.н. «Непорозуміння чи дешевий патріотизм», була опублікована у № 63, очевидно авторства

Є.Гедройця. У ній зазначалося, що колектив «Kultury» не вважає польсько-української ситуації з 1939 р. ні у політичному, ні у територіальному аспекті за ідеал, який слід відбудувати без змін. Зазначалося, що проблема кордонів є поширеною проблемою регіону Центрально-Східної Європи, де нараховувалося понад 30 конфліктів стосовно кордонів. У випадку формування нової європейської системи багатьох кордонів, зокрема, польський східний кордон з 1939 р. мусять зазнати ревізії [1а), vol.1, p.44; 1л), vol.1; 11, с.4; 59, s.2; 65].

Особливо слід відзначити публіцистичну діяльність Ю.Мерошевського. Починаючи з 1950-х років він проголошував ідею, що проблеми кордонів Польщі з східними сусідами слід вирішувати, опираючись на принцип визнання післявоєнних кордонів. Ю.Мерошевський вважав, що Вільно треба повернути незалежній Литві, а Львів – незалежній Україні [1д), vol.1; 53; 54, s.19-20]. Заперечуючи проекти ревізії німецько-польського чи польсько-українського кордонів, Ю.Мерошевський піддавав сумніву принцип «територіального легалізму». Він стверджував, що з плином часу міжнародне співтовариство не сприйматиме цього аргументу, значення відіграватиме тільки «фактичний стан». Оскільки радянське домінування і тоталітарний режим у країнах Центрально-Східної Європи проіснують, за передбаченнями Ю.Мерошевського, протягом кількох десятиліть, за цей час на спірних територіях виросте нове покоління, яке буде автохтоном, а не колонізатором цієї землі і його право на цю землю буде незаперечне. «Поляків у Львові немає і жоден плебісцит чи референдум не змінить цього факту. Якщо теперішній стан речей протриває 30 років, якщо повністю вимруть польські львів'яни, наші права на Львів стануть чисто історичними. (...) Протягом тих тридцяти років виросте нове покоління, для якого непольський Львів буде рідним містом. Якщо б через 30 чи 50 років появилася така можливість, слід було б людей, які там народилися і осіли, виселити, а на їхнє місце оселити поляків, жоден з котрих Львова не бачив?» [1н), vol.1, p.154; 37, s.10; 62, s.56-57]. Проблема польсько-українського кордону Ю.Мерошевський розглядав через призму міжнародної ситуації у Центрально-Східній Європі. Повернення польської незалежності можливе тільки за умови повернення рівноваги у відносинах з Росією, яка була спільним ворогом українців, литовців і білорусів. Польська політика повинна прагнути не здобуття Львова і Вільна, а здобуття довіри цих народів. «Якщо вскочимо у чоботи наших предків з XVII ст., - можливо повернемо Вільно і Львів, але не відбудуємо здорової пропорції між Польщею і Росією» [1н), vol.3, p.427; 38; 51, s.1].

Ю.Мерошевський вважав, що Польща навіть в умовах вигідної для себе історичної чи геополітичної кон'юнктури не повинна прагнути повернення Львова та Вільноса. На його думку, це різко послабило б позиції Польщі vis-a-vis Росії, оскільки елементом могутності держави є не територія чи місто, а довіра народів. «Виграти суперечку з Росією можемо тільки на Україні. Відновити при відповідній кон'юнктурі наш статус по відношенню до Росії зможемо тільки тоді, коли народи, які відділяють нас від корінної

Росії, будуть переконані у нашій дружбі і підтримці. (...) Про те, будемо чи не будемо рівнорядним партнером Росії, вирішуватимуть не росіяни, а українці, литовці, білоруси, балти. Якщо в корисній кон'юктурі зможемо перекопати ці народи, що Польща може їм запропонувати щось більше, ніж Москва, що наша політика не має нічого спільного з імперіалізмом чи загарбанням, тоді автоматично повернемо втрачену позицію vis-a-vis Росії. Розгляд у такій площині відмови від Львова є фрагментом нашої політики не в стосунку до українців, а в стосунку до Росії. Не можемо полегшувати Росії зіткнутися нас з українцями, а наша вимога повернення Львова чи Вільна є водою на млин російської імперіалістичної політики» [16], vol.1; 39, s.3].

Українська критика звернула пильну увагу на статтю Ю.Мерошевського «Niemcy...», передруковуючи її найважливіші положення [16], vol.2; 12, с.25]. Український рецензент заперечував твердження Ю.Мерошевського про аналогічність проблеми Повернутих земель та Західної України. Насамперед, відмінність стосувалася національної структури населення - німці становили 80 % спірних територій, а поляки – 20 % населення західноукраїнських земель. Внаслідок відмінності національної структури населення спірних німецько-польських і польсько-українських територій повернення депортованих німців здатне повернути ситуацію на користь Німеччини, тоді як 20 % повернених поляків муситимуть підкоритися волі української більшості, яка не багатиме належати до Польщі. Виселені поляки склали тридцятку частину населення Польщі, тоді як виселені німці – сьому частину населення Німеччини, тобто гострота проблеми у Німеччині і тиск на польські західні кордони значно сильніші. Соціальну структуру виселених поляків склали працівники адміністративного, поліційного, військового і залізничного апарату, які за відсутності у повоєнній Польщі належної кількості кваліфікованих працівників, знищених під час німецької і радянської окупації, швидко знайшли застосування своєму фахові і не багатимуть повертатися на Західну Україну як міські чи сільські робітники. Польсько-українська війна за спірні території теоретично можлива, але для Польщі мала б бути програшною внаслідок співвідношення демографічного потенціалу – 45-мільйонного населення України і 25-мільйонного населення Польщі. Польська перемога можлива лише за умови ведення Україною війни на кілька фронтів. «Але, таку ситуацію напевно використали б німці, щоб вмішавшись до війни, захопити від поляків не лиш ті землі, які вони відзискали від німців 1945 р., але й – відзискані у листопаді 1918 р., а тоді приєднувати окуповані західно-українські землі полякам не було б вже до чою». В українських інтересах лежить збереження якщо не всіх, то частини «зем одзисканих» у польській власності, оскільки воно означатиме відсунення німецької загрози для України. Автор виступав прихильником спільної боротьби польського і українського народу за свою незалежність. «Та для цього, шукаючи союзників в українцях для оборони своєї свободи, поляки мусять насамперед щодо західно-українських земель замість фарисейського «не зжекам се» сказати щиро й відверто: «знаємо, що це не наше і нашим ніколи не буде»» [16], vol.1; 10, с.134-138].

Є.Гедройц на питання про найбільш пам'ятну для нього кампанію, назвав такою зайняття позиції щодо українців і литовців у 1949 р. Оскільки більшість воєнної еміграції складала вихідці з кресів, виразна заява про необхідність відмови від Львова і Вільна могла спричинити бойкот «Kultury» та втрату передплатників [1ж], vol.2, vol.3; 1з), vol.1; 1к), vol.3, vol.5; 6; 17, s.43; 22; 40, s.7; 42; 48, s.13-14; 52, s.33; 58, p.157].

Прихильником непорушності повоєнних кордонів зарекомендував себе Є.Іранек-Осмецький у глибоко продуманому виступі на симпозиумі «Єдність народів у боротьбі за визволення» (Карлсберг, 11 листопада 1982 р.). Він стверджував, що польсько-українська співпраця є необхідним елементом успіху в боротьбі з радянським поневоленням і тоталітаризмом та формування нової геополітичної ситуації в регіоні. «Польща, якщо хоче утримати кордони на Одрі і Нисі, не може повертати Галичини і Львова. Якщо б дійшло наново до польсько-українських антагонізмів, вся концепція розпадеться. Польща мусить прийняти теперішній стан речей на сході. Зрештою нема властиво про що говорити. Хто і як собі уявляє реалізацію якихось польських претензій до Львова? Кого слаба ПНР мусить спочатку розбити, щоб дозволити собі повернути Західну Україну? Вся ця ревіндикаційна справа висить в повітрі, не є нічим іншим, як ілюзією дуже старих людей, які ніколи не могли зрозуміти сучасності. Отже, вважаємо, що територіальних польсько-українських суперечок немає» [21, s.53].

Проголошувані паризькою «Kultura» ідеї проникали до Польщі і мали там відгомін. У численних інтерв'ю, зокрема, з автором цієї статті, Є.Гедройц підкреслював, що одним з найбільших досягнень «Kultury» стало переконання польського суспільства про необхідність нормалізації відносин зі східними сусідами навіть за ціну відмови від Львова на користь України і від Вільна на користь Литви [1е), vol.1; 1ж), vol.2; 5; 6; 42, s.7; 63].

Особливо важливе значення під впливом діяльності колективу «Kultury» мало зародження і зміцнення концепції непорушності кордонів у поглядах польської опозиції після Гельсінської конференції. Польський опозиційний рух, виходячи з необхідності координації антитоталітарної боротьби з іншими народами та визнаючи незворотні зміни національної структури населення спірних територій, пропонував застосування принципу *uti possidetis*. Зокрема, у травні 1976 р. програма Польського Незалежницького Порозуміння стверджувала, що східним сусідом Польщі є не Росія, а Україна, Білорусія і Литва. Виражаючи підтримку ідеї незалежності східних сусідів, ПНП відмовлялася від територіальних претензій на Львів і Вільно, незважаючи на те, що ця втрата була і залишиться болісною. Проблему розмежування пропонувалося вирішувати у площині відкритості кордонів. «Вимагаємо від усіх урядів, які будуть реалізовувати владу на колишніх територіях Речіпосполитої, територіях відірваних від неї шляхом зовнішніх рішень, які не затверджувалися жодним із зацікавлених народів – щоб гарантували проживаючим там полякам рівні права і можливість вільного збереження мови і національної культури. Вимагаємо також, щоб поляки з Польщі мали можливість необмеженого доступу до місць, пов'язаних з

історією нашого народу і нашої колись спільної держави» [1г], vol.1; 1д), vol.1; 4; 8, с.6; 16, с.6; 47, s.108; 49, s.18-19]. Реакція польської еміграції на декларацію ПНП була неоднозначною, насамперед це стосувалося питання кордонів. Президент С.Островський, з'їзд Національної партії (травень 1976 р.) розкритикували ПНП за зречення від Львова та східних земель [19, s. 406, 410].

Наприкінці 1980-х років концепція непорушності кордонів та відмови від Львова стали визнаними у середовищі польської опозиції і сприяли досягненню міжнародного порозуміння. Представник української меншини у Польщі Михайло Лесів заперечував наявність реваншистських намірів в української сторони. На запитання, чи незалежна Україна не стане домагатися ревізії кордонів і повернення Холма чи Перемишля, він відповів, що не слід мішати право на сентимент до місця свого походження із територіальними змінами. «Українці повинні мати право на сентимент до Перемишля, так як поляки повинні мати право на сентимент до Вільна чи Львова, а німці до Вроцлава» [1л], vol.2; 20, s.10].

Підписання 18 травня 1992 р. у Варшаві польсько-українського договору про добросусідство, дружні відносини і співпрацю зафіксувало непорушність міждержавного кордону та визнання права національних меншин на збереження, вираження і розвиток своєї тотожності [1н], vol.2, p.357; 15, s.327-328; 46; 60, s.219]. Польсько-український договір зустрів різні оцінки: від скептичних до оптимістичних. А.Романовський високо оцінив підписаний у Варшаві польсько-український договір. «Вперше в історії керівники обох незалежних народів визнали існуючий кордон за непорушний і визначили його як кордон дружби. Ціною був кінець мрій про «польський Львів» (хоч також – tout proportion gardées - про український Холм чи Перемишль). Відбувся таким чином посмертний триумф думки Юліуша Меровського» [1н], vol.3, p.429; 51, s.5]. Диктор Радіо Вільна Європа Я.Каневич у своєму коментарі звертав увагу на невирішеність проблем польської меншини в Україні та польської культурної спадщини, зокрема Оссолінеум. На його думку ця тема, яка дотепер була табу, повинна стати темою наступних переговорів [1н], vol.2, p.358; 27].

Договір створив нормативно-правову основу відносин двох держав. Відповідно до його умов, проблема лінії кордону вважається остаточно вирішеною і не піднімається жодним органом чи політичною партією в Україні та Польщі. Одночасно помилково було б стверджувати, що проблема взагалі не існує. Насамперед, на рівні побутової свідомості суспільства та у діяльності громадських організацій, які об'єднують переселенців чи репатріантів. Публіковані ними карти чи матеріали в деяких моментах можна кваліфікувати як непрямий заклик до територіальних змін чи територіальні претензії. Перший номер журналу «Semper Fidelis» (орган Towarzystwa Miłośników Lwowa) висував претензії та виражав жаль з приводу того, що у сучасній міжнародній ситуації важко розраховувати на розв'язання польсько-українського конфлікту «шляхом справедливого регулювання кордонів» [1м], vol.3; 29, s.117]. За соціологічним аналізом товариства

«кресовяків» об'єднують переважно людей похилого віку, тобто домінуючі у їхній діяльності сентименти не матимуть вирішального впливу на майбутній стан двосторонніх відносин.

Проведені у 1992-1993 рр. на американське замовлення дослідження проблем європейської безпеки та кордонів засвідчили, що емоційне напруження у Польщі вже знизилось і перегляд кордонів та повернення на кресли не стоять на порядку денному політики. У коментарі зазначалося, що «існують сентименти до втрачених територій. Однак, навіть люди, які почуваються зв'язаними з тими землями, не думають серйозно про їх повернення та вважають, що будь-які кроки у цьому напрямку, навіть розмови на урядовому рівні, були б помилкою» [55, s.164].

Таким чином, польсько-українська дискусія сприяла розв'язанню багатьох проблем політичної трансформації регіону Центрально-Східної Європи, зокрема стосовно проблеми Львова. Під її впливом протягом періоду біполярності спостерігалася тенденція ослаблення табору ревізійністського підходу та паралельного посилення прихильників застосування принципу непорушності кордонів. Зазначені фактори сприяли цивілізованому вирішенню складних міжнаціональних проблем та досягненню порозуміння між незалежними Польщею та Україною стосовно проблеми належності Львова. Еволюція польсько-українського порозуміння поряд з іншими факторами сприяла позитивним міжнародним змінам у Центрально-Східній Європі, подоланню тоталітаризму, демократизації регіону, розпаду ОВД і СРСР та становленню нових геополітичних реалій.

1. Les Archives de l'Institut Litteraire a Paris (AIP).- Coupures de prese.- a) 1953; б) 1954; в) 1975; г) 1976; д) 1978; е) 1979; є) 1984; ж) 1986; з)1987; к) 1989; л) 1990; м) 1991; н) 1992. 2. Archive of Sikorski Institute in London.- St.J.Paprocki.- 30/1/2. 3. Archiwum prywatne P.Kazaneckiego w Warszawie. 4. Archiwum prywatne W.Mokrego w Krakowie. 5. Інтерв'ю з Є.Гедройцем, Мазон-Ляфіт, 18. 09. 1999. 6. Radio Free Europe.- 27.10.1986. 7. Брониславский Е., Вачнадзе Г. Польский диалог. События в Польше глазами польских, советских, американских, английских, западногерманских и французских журналистов.- Тбилиси: Ганатлеба, 1990. 8. Галасы з таго сьвету й з гэтага // Зважай. Часопіс Беларудскіх Ветеранау.- Торонто, 1978. - № 2 (10).- Чэрвень. 9. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів.- Львів: Львівський національний університет ім. І.Франка, 2002. 10. «Земє одзискане» і західно-українські землі // Київ. Журнал літератури, науки, мистецтва, критики і суспільного життя.- Ч.3.- V-VI.1954. 11. З-приводу одной дискусії про польсько-український кордон // Новий шлях (Вінніпер).- № 33.- 25.04.1953. 12. Касян О. Сусідські взаємини // Пороги/ Las Cataratas/ The Rapids. Місячник літератури, науки, культури (Буенос-Айрес – Нью-Йорк).- № 59/60.- 1954. 13. Промовляє ім до розуму // Українська Думка.- № 11 (312).- 12.03.1953. 14. Чи не маячення божевільних? // Новий Шлях (Вінніпер).- Ч.35.- 2.05.1953. 15. Bonusiak W. Stosunki polsko-ukrainskie w latach 1990-1996 // Polska i Ukraina po II wojnie swiatowej.- Rzeszow: Wydawnictwo WSP, 1998. 16. Boruta M. Problemy etniczne i polityka. Wybrane zagadnienia w opiniach sredowisk niezaleznych. Ludzie – Partie – Czasopisma.- Krakow: Towarzystwo Pomost, 2000. 17. Droga na Wschod. Z Jerzym Giedroyciem rozmawia Marek Zielinski // Wiesz.- N 10.- Pazdziernik 1989. 18. Eberhardt P. Polska i jej granice. Z historii polskiej geografii

politycznej.- Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2004. **19.** Friszke A. Zycie polityczne emigracji.- Warszawa: Biblioteka Wiezi, 1999. **20.** Granice ustalali za nas / Rozmawial Zbigniew Dudzinski // Po prostu.- Warszawa.- N 12.- 3.05.1990. **21.** Iranek-Osmecki J. Geopolityczne warunki dla realizacji suwerennosci narodow Europy Wschodniej. Referat wygloszony na Sympozjum «Jednosc narodow w walce o wyzwolenie» w Carlsbergu, 11.11.1982 r. // Obóz .- B.m.: Wydawnictwo CDN.- № 11.- 1987. **22.** Jerzy Giedroyc // Wiadomosci Polskie.- 31.01.1987. **23.** Jerzy Giedroyc – Emigracja ukraińska. Listy 1950-1982.- Warszawa: Czytelnik, 2004. **24.** Jerzy Giedroyc – Jerzy Stempowski. Listy 1946-1969.- Warszawa: Czytelnik, 1998.- Cz.1. **25.** Jerzy Giedroyc – Juliusz Mieroszewski. Listy 1949-1956.- Warszawa: Czytelnik, 1999.- Cz.1. **26.** Kaluski M. Znaczenie Lwowa dla Polski i Ukrainy // Tygodnik Polski.- Melbourne, 1975.- 20 grudnia. **27.** Kaniewicz J. O znaczeniu wizyty Krawczuka // Radio Free Europe. Polish Broadcasting Department. Program title: Factsand Views, No. 359. **28.** Kowalczyk A.S. Giedroyc i «Kultura».- Wroclaw, 1999. **29.** Kozak S. Polska a Ukraina. Drogi i bezdroza porozumienia // Wiez.- N 11-12.- Listopad – grudzień 1991. **30.** Krupinski W. Dookola Lwowa // AILP.- CP.- 1984.- Vol. 3. **31.** Kultura.- 1953.- № 2-3 (64-65). **32.** Lysiak O. Jeszcze o polsko-ukrainskich stosunkach // Zwiakzowiec.- Nr 17.- 26.04.1953. **33.** Majewski J.Z. List do Redakcji // Kultura.- 1952.- N 11. **34.** Masztowtt K. Federacja z Zachodem czy ze Wschodem // Zamek. B.m.: Wydawnictwo Oleandry. - N 3.- Luty 1989. **35.** Masztowtt K. Lwow // Zamek. – B.m.: Wydawnictwo Oleandry. - N 3.- Luty 1989. **36.** Mekarska J. Wedrowka po Ziemiach Wschodniej Rzeczypospolitej // Kombatant w Ameryce.- New York, 1978.- N 1(86).- Styczen-marzec. **37.** Mieroszewski J. Niemcy... // Kultura.- 1954.- N 4. **38.** Mieroszewski J. Wariant sytuacyjny pierwszy // Kultura.- 1970.- Nr 4. **39.** Mieroszewski J. Wariant sytuacyjny pierwszy // Przewid.- Lodz, 1984.- N 2/23.- Luty. **40.** «...Nasza rola jest ogromna». Wywiad z Jerzym Giedroyciem // Biuletyn Dolnoslaski.- 1986.- N 6(74).- Pazdziernik-listopad-grudzien. **41.** «...Nasza rola jest ogromna». Wywiad z Jerzym Giedroyciem // Biuletyn Dolnoslaski.- 1986.- Nr 6/74.- Pazdziernik-listopad-grudzien. **42.** «...Nasza rola jest ogromna». Wywiad z Jerzym Giedroyciem // Tygodnik Mazowsze.- Nr. 183. **43.** Nie jesteśmy ukrainofilami. Polska mysl polityczna wobec Ukraińców i Ukrainy. Antologia tekstow.- Wroclaw, 2002. **44.** Parliamentary Debates (Hansard). House of Commons. Official Report. Volume 408. No.36. – London: His Majesty's Stationery Office, 1945.- 21st Feb. **45.** Polska granica wschodnia. Przeszlosc i terazniejszosc.- Lublin: Comandor, 2001. **46.** Polish-Ukrainian Treaty // Radio Free Europe. Polish Broadcasting Department. Program title: Facts and Views No. 359. 19 May 1992. **47.** Polskie Porozumienie Niepodleglosciowe // Kultura.- Paryz, 1976.- N 7-8. **48.** Po wielu latach (autoryzowana rozmowa z Jerzym Giedroyciem przeprowadzona przez Jozefa Garlinskiego dnia 4 czerwca 1986 r. w siedzibie *Kultury*) // Pamietnik Literacki.- T.XI.- Londyn, 1987. **49.** Program Polskiego Porozumienia Niepodleglosciowego w Kraju // PPN. Polskie Porozumienie Niepodleglosciowe.- Paryz, 1978. **50.** Redakcja. Komentarz // Zamek. B.m.: Wydawnictwo Oleandry. - N 3.- Luty 1989. **51.** Romanowski A. Przeciw fatalizmowi. Polska i Ukraina: przeszlosc i perspektywy // Tygodnik Powszechny.- Nr 28.- 12.07.1992. **52.** Rozmowa z Jerzym Giedroyciem sprzed dwunastu lat // Aneks.- 1986.- Nr 44. **53.** Stosunek do Ukraińców i Litwinow // Zwiakzowiec.- Toronto.- 1975.- 28 sierp. **54.** Stosunek do Ukraińców i Litwinow // Kwartalnik Kresowy.- Londyn, 1977.- № 80-81. **55.** Stronska A. Dopoki milczy Ukraina.- Warszawa: TRIO, 1998. **56.** Tarka K. Emigracyjna dyplomacja. Polityka zagraniczna Rządu RP na uchodztwie 1945-1990.- Warszawa: Oficyna Wydawnicza RYTM, 2003. **57.** Testament Prezydenta. «W imie Boga Wszchemogacego» // Biuletyn Informacyjny.-Warszawa: Towarzystwo Milosnikow Lwowa i Kresow Poludniowo-Wschodnich. Oddzial Stoleczny.- Nr 28.- Styczen-marzec 2003. **58.** The Road East. An Interview With Jerzy Giedroyc // Studium Papers.- Ann Arbor: Polnochoamerykanske Studium Spraw Polskich.- N 3.- July 1989. **59.** Toranska T. Ukraincy i Polacy... Ciag dalszy

// Przegląd Polski.- 15.03.1990. **60.** Traktat między Rzeczpospolitą Polską a Ukrainą o dobrym sąsiedztwie, przyjaznych stosunkach i współpracy // Kukułka J. Traktaty sąsiedzkie Polski odrodzonej.- Wrocław; Warszawa; Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1998. **61.** Wasilewski A. Granica lorda Curzona. Polska granica wschodnia od Wersalu do Schengen (traktaty, umowy, przejścia graniczne, podrożni, wizy).- Torun: Adam Marszałek, 2003. **62.** Wołanski M.S. Porozumienie polsko-niemieckie w eseistyce Juliusza Mieroszewskiego // Zbliżenia Polska – Niemcy.- Nr 2.- Luty 1992. **63.** Wywiad «Biuletynu Informacyjnego» KSS «KOR» z Jerzym Giedroyciem // Dziennik Polski.- 1979.- 25 stycz. **64.** Yolles P.P. Sprawa ukraińska // Nowy Świat.- 19.01.1953. **65.** Yolles P.P. Ukraińcy // Nowy Świat.- 14.02.1953. **66.** Z.S. Kultura snobizmu i czego ? // Orzeł Biały.- Nr 33 (580).- 15.08.1953. **67.** Życie organizacyjne Związku // Związek Ziemi Północno-Wschodnich Rzeczypospolitej Polskiej.- Komunikat Nr 89.- Londyn, 15.08.1953.

I. П. Черінько

ПОЛІТИКА ЛЕЙБОРИСТСЬКОГО УРЯДУ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ЩОДО РОЗШИРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ 2004 Р.

В статті аналізується та узагальнюється досвід політики лейбористського уряду Великої Британії, який, на думку автора, може бути корисним в контексті європейських прагнень України.

Ключові слова: лейбористи, лейбористський уряд, лейбористська політика, Велика Британія

Вступ. Актуальність даної теми обумовлена необхідністю всестороннього вивчення особливостей політики лейбористського уряду Великої Британії щодо розширення Європейського Союзу в світлі європейських устремлень України.

Постановка проблеми. В той же час розглядувана автором проблематика є доволі малодослідженою. Серед українських науковців європейську політику Великої Британії ґрунтовно вивчали В. Крушинський, Н. Яковенко [1,2], окремі її аспекти та періоди – О. Неприцький, Л. Ямпольська, В. Дударьов, О. Романова [3-6]. Особливості політики лейбористського уряду Великої Британії досліджував вітчизняний науковець А. Соколов [7]. Серед російських вчених видаються помітними праці А. Валуєва, Н. Капітонової, В. Ломакіна, Л. Бунькової, Л. Кузьмічової, І. Бартановської [8-13]. Проте питання розширення ЄС у зовнішній політиці Сполученого Королівства є на сьогодні розкритим доволі мало, а проблематика стосунків Великої Британії з країнами – претендентами на членство у ЄС, які увійшли до Євросоюзу у 2004р. є ще менш висвітленою темою.

Виклад основного матеріалу. Велика Британія послідовно підтримує подальше розширення Європейського Союзу через відповідність цього процесу своїм національним інтересам, що обумовлено кількома причинами.

По перше, розширення ЄС послаблює федералістські настрої у цій організації, що є вигідним для Сполученого Королівства, яке не припускає